

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

ПОГЛЯД МАЙБУТНЬОГО СЛІДЧОГО НА СМЕРТНУ КАРУ В УКРАЇНІ
ТА СВІТІ

Конкурсна наукова робота

Роботу виконала:

Матвієнко Є.І.,

*курсант навчальної групи ДР-642
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Шаблистий В.В.,

*професор кафедри
кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
доктор юридичних наук, доцент
майор поліції*

Дніпро – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СМЕРТНОЇ КАРИ	7
1.1. Право на життя як неодмінна складова демократичного та цивілізованого суспільства.....	7
1.2. Історико-правові аспекти смертної кари.....	10
1.3. Причини та правові наслідки скасування смертної кари в Україні.....	13
1.4. Аргументи за і проти смертної кари.....	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО СМЕРТНОЇ КАРИ	21
2.1. Перебіг скасування смертної кари в законодавстві України.....	21
2.2. Положення смертної кари в системі покарань іноземних держав.....	24
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Актуальність теми. Тема смертної кари є досить дискусійною та багатогранною і має безліч аспектів не тільки юридичних але й соціальних, релігійних, політичних, економічних та багато інших. Виникає безліч надскладних питань стосовно правильності та гуманності смертної кари, адже у кожної із сторін свої погляди та аргументи з цього приводу. Така проблема досить актуальна, адже події останніх років слугують чудовим підґрунтям для все більшої криміналізації суспільства. Більше того, на Сході України та в Криму масово та постійно відбуваються порушення фундаментальних прав людини, на що боляче реагує громадськість. Саме за таких умов найчастіше відроджуються ідеї щодо повернення смертної кари до Кримінального кодексу України (далі – ККУ).

Значна кількість відомих вчених займалися та продовжують займатись цією дискусійною темою, це такі вчені як С.С. Алексєєв, Ю.М. Антонян, С.В. Бородин, М.М. Гернет, Я.І. Гілінський, М.С. Грушевський, Т.В. Демченко, В.А. Жуковський, В.Є. Квашиє, Н.М. Коркунов, В.М. Кудрявцев, А.А. Піонтковський (син), М.С. Таганцев та інші. Серед зарубіжних дослідників найбільший внесок у вивчення проблеми смертної кари зробили К. Міхара, К. Філд, Р. Худ та ін.

Соціологи компанії «Research&BrandingGroup» провели опитування, згідно якого визначили: – 48% українців виступає за повернення смертної кари; – 7% респондентів вважають страту способом оздоровлення суспільства та зміцнення моралі; – 23% смертним вироком можна налякати тих, хто має намір вчинити злочин; – 18% переконані, що саме так можна відновити справедливість, з даної статистики можна зробити висновок, що найбільший відсоток українців проголосували за повернення смертної кари [1].

Разом з тим, крім багатьох вчених, науковців багатьох галузей та юристів, які опрацьовували та нині опрацьовують тему смертної кари, в дискусію про її необхідність або неприпустимість включилось широке коло громадськості, що

свідчить про своєчасність та невідкладність даної роботи. Актуальність наукової роботи полягає саме в обумовленні соціально-економічних, політичних чинників проблем та перспектив запровадження смертної кари, а також неоднозначність правозастосовної практики зумовили активізацію наукових пошуків щодо вдосконалення кримінального законодавства України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до плану роботи наукового гуртка кафедри кримінального права та кримінології на 2017/2018 навчальний рік Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ та відповідає: п. 4.16 Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2017 рік, схваленого вченою радою цього університету 18.11.2016 протокол № 4 та п. 6 переліку загальнокафедральних тем наукових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ на 2015-2019 рр., затвердженого ректором університету 12 лютого 2015 року.

Мета і задачі дослідження. Метою наукової роботи є вдосконалення теоретичних положень кримінального права в частині розуміння сутності смертної кари як виду покарання за особливо тяжкі злочини проти людини та спроба напрацювання законодавчих ініціатив у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі *задачі*:

- проаналізувати право на життя людини як складової демократичної та цивілізованої держави;
- ознайомитись з інститутом смертної кари, та зробити історико-правовий екскурс в питання смертної кари від минулого до сьогодення;
- обґрунтувати причини та наслідки скасування смертної кари в Україні;
- визначити основні аргументи за і проти смертної кари, для більш зрозумілого розв'язання поставленої проблеми;
- встановити особливості перебігу покарання у вигляді смертної кари в законодавстві України;

- огляд положень про смертну кару в системі іноземних держав з метою більш детально з'ясування причин застосування смертної кари в них;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України у досліджуваній сфері.

Об'єкт дослідження – закономірності виникнення та розвитку покарання як основної форми реагування держави на порушення встановлених правил поведінки.

Предмет дослідження – смертна кара в Україні та світі.

Методи дослідження. У науковій роботі використані такі методи: *діалектичний метод* – при дослідженні проблем правового забезпечення виконання покарання, визнання права на життя найвищою соціальною цінністю, екскурс в історію, для більш чіткого визначення порівняльної характеристики смертної кари тодішнього часу та сьогодення, аналіз причин та наслідків скасування смертної кари в Україні, аргументів двох полярних позицій за і проти смертної кари, розкриття питання щодо інституту смертної кари, який перебуває у постійній взаємодії з іншими суспільними інституціями (у всіх розділах); *теоретичний метод* – для визначення теоретичних положень смертної кари в законодавстві України та іноземних держав, а також аналіз основних нормативно-правових актів для системного аналізу в правовій галузі науки. (підрозділ 1.1, 1.4, 1.5); *історико-правовий метод*, саме даний метод дав можливість висвітлити генезу розвитку правових норм про відповідальність за вчинення певних злочинів, виявити їх зв'язок із соціально-економічними та політичними особливостями певного етапу вітчизняного правотворення (підрозділ 1.3); *юридично-технічний метод* – використано для вивчення ознак досліджуваного найвищого виду покарання (підрозділ 1.4 та 2.1); *метод системного аналізу* – при розробці критеріїв розмежування покарання смертна кара та довічне позбавлення волі за тяжкий та особливо тяжкий злочин (підрозділ 2.3); *порівняльно-правовий метод* – під час вивчення та пошуку можливих напрямків впровадження в Україні позитивного зарубіжного досвіду кримінально-правового забезпечення, а також порівняльна характеристика

положення про смертну кару в системі іноземних держав (підрозділ 2.2); *метод правового моделювання* – при спробі розробки пропозицій для вдосконалення кримінального законодавства України та рекомендацій щодо практичного застосування норм про покарання та окремі його види за певні злочини (підрозділи 2.3) та інші методи.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлюється тим, що у роботі з позицій сучасній реальній удосконалено уявлення про таке явище як смертна кара, запропоновано теоретичну концепцію її трансформації на довічне позбавлення волі та розвинуто положення про необхідність законодавчого закріплення заборони вирішення гострих соціально-економічних проблем в Україні засобами кримінальної репресії.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та їх аргументація, рекомендації практичного характеру з удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування обговорені на засіданні наукового гуртка кафедри кримінального права та криминології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, що містяться в науковій роботі, доповідалися та обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові та криминологічні заходи протидії злочинності» 24 листопада 2017 року в Одеському державному університеті внутрішніх справ.

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, що включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування на 5 сторінках) та анотації (3 сторінки). Загальний обсяг наукової роботи становить 38 сторінок, обсяг основного тексту – 30 сторінок. У якості додатків надано копію опублікованих тез доповіді на Всеукраїнській науково-практичній конференції.

РОЗДІЛ 1

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СМЕРТНОЇ КАРИ

1.1 Право на життя як невід'ємна складова демократичного та цивілізованого суспільства

Протягом усього розвитку суспільства та держави в цілому зростала роль життя людини в ціннісному аспекті. Із кожним щаблем розвитку гуманнішим стає ставлення суспільства до кожного свого члена людства. Відповідно, життя людини стає в центр охорони з боку держави й суспільства загалом. Право на життя вважається невіддільним від усієї сукупності прав людини. Очевидно, що питання права на життя напряду пов'язані з проблемами існування права та самої держави загалом. Тому можемо говорити про виключну важливість права на життя як інструментально-інституціонального явища політико-юридичної дійсності [2, с. 25]. Право на життя було об'єктом дослідження багатьох вчених, серед них варто відзначити таких науковців як П. Рабинович, О. Попов, С. Алексєєв, О. Домбровська, О. Мірошніченко, Дмитрієв, О. Малишев та багато інших. Основний закон України (Конституція) в ст. 3 проголошує життя людини найвищою соціальною цінністю. Також, ст. 27 закріплює право на життя, гарантуючи заборону свавільного позбавлення життя та встановлюючи обов'язок держави захищати життя людини. Право на життя є необхідною умовою інших прав і свобод. У цьому аспекті право на життя має абсолютний характер. Саме тому положення про право на життя закріплено в усіх найважливіших міжнародно-правових актах із прав людини. Основною проблемою регулювання відносин, пов'язаних із правом на життя, є неоднозначність підходів до визначення його виникнення [3, с. 10].

Розбудова демократичної держави, як досконалого суспільно-політичного ідеалу, складається насамперед з пошуків оптимальних моделей розвитку соціально-політичних процесів, всебічного стимулювання демократизації в усіх сферах життя соціуму. Це першочергово стосується сучасної України,

демократичний ідеал якої має конституційне закріплення. Ці аргументи стимулюють перегляд 7 основоположних принципів реалізації соціальної політики, які мають орієнтуватися на визнані світовою спільнотою засади толерантності й гуманізму. Тому саме в соціальній політиці особливої актуальності набуває розвиток ставлення до людини насамперед як до особистості, тобто повноправного об'єкта соціально-політичних перетворень [4, с. 23].

Право на захист життя є найбільш деталізованим у доктрині та практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у розумінні статті 2 Конвенції. Аналізуючи національне законодавство та відповідні рішення ЄСПЛ, робимо висновок, що такий захист може здійснюватися у двох формах (залежно від суб'єкта): а) державний захист; б) захист людиною-носієм права на життя (самозахист). Особливу увагу ЄСПЛ приділив саме обов'язку держави захищати право людини на життя, що відповідає положенням статті 2 Конвенції, і відповідним статтям та положенням Конституції України. Згідно з позицією ЄСПЛ, «перше речення пункту 1 статті 2 зобов'язує державу не лише утриматись від навмисного і незаконного позбавлення життя, а й зобов'язує її також вживати необхідних заходів щодо охорони життя тих, хто перебуває під її юрисдикцією». Таким чином, на держави покладаються дві форми обов'язків: 1) утримання від порушення права людини на життя – негативні; 2) гарантування і забезпечення охорони та захисту права на життя – позитивні. ЄСПЛ підкреслює, що «стаття 2 Конвенції зобов'язує державу забезпечити право на життя шляхом закріплення кримінально-правових положень щодо припинення злочинів проти особистості, реалізація яких забезпечується державним апаратом, створеним з метою попередження, припинення і покарання за порушення зазначених положень». У практиці ЄСПЛ до позитивних обов'язків віднесено і проведення ефективного розслідування (як приклад, справа «Кайя проти Туреччини» (Kaaya v. Turkey): «Обов'язок захищати життя передбачає наявність дієвої форми офіційного розслідування випадків позбавлення життя, у тому числі, внаслідок застосування сили

представниками влади. Недопущення порушення статті 2, оскільки обов'язок захищати право на життя вимагає незалежного і всебічного розслідування в усіх випадках» [5, с. 56-57].

Право людини на життя повинно вважатися найважливішою цінністю в демократичному цивілізованому суспільстві, яке закріплено в основних нормативно-правових актах. Саме держава, перш за все, зобов'язана забезпечити людині право на життя шляхом закріплення кримінально-правових положень, охорону прав і свобод громадян, надати достатній захист цим правам шляхом перешкоджання будь-яким порушенням закону, який охороняє права особи, реалізація яких забезпечується державним апаратом, створеним з метою попередження, припинення і недопущення порушень зазначених положень. Також важливим є самозахист людини, вона має бути обізнана в питаннях, які стосуються її прав, щоб надалі розуміти та аналізувати можливі порушення прав, гарантованих державою.

Протягом всього періоду свого розвитку міжнародне суспільство розробило й прийняло ряд міжнародно-правових норм, які містять мінімальні стандартні правила для держав, що зберігають у своїх правових системах смертну кару і застосовують її на практиці. Врешті-решт, міжнародно-правові норми і стандарти, основна увага в яких відводиться проблемі конституційності смертної кари визначають ту планку, нижче якої цивілізовані країни не повинні опускатись. Вони формують фундаментальну правову доктрину інституту смертної кари й утворюють реальний захисний механізм для осіб, які засуджуються до виняткової міри покарання [6, с. 10-11].

Якщо підходити до проблеми смертної кари саме з позицій юриста та з точки зору логіки кримінального права, то її вирішення ніби не становить особливих труднощів. Оскільки йдеться про один із видів покарання, тобто, як і будь-який інший вид, але ця найвища міра покарання має відповідати загальним цілям покарання, сформульованим у законі, та основним природним правам людини. Так, смертна кара з точки зору противників проти неї суперечить Основному закону, тобто Конституції. Адже встановлюючи на

своїй території смертну кару, держава не тільки відбирає життя у людини, вона при цьому вона заперечує честь та гідність, соціальну цінність людської істоти як мети існування держави та суспільства [7, с. 203].

Визнаючи абсолютну цінність життя людини, ставлення до неї як до універсальної свідомої істоти, можна зробити висновок, що з позицій загальнолюдської й переродженої, гуманізованої суспільної моралі смертна кара є кроком назад в еволюції суспільства. Досліджуючи дану проблематику можна й надалі розширено вивчати та аналізувати суть покарання у вигляді смертної кари в різних правових системах світу.

1.2. Історико-правові аспекти смертної кари

Перша найдавніша згадка «**страти**», як смертної кари, датується ще 996 роком. У зв'язку з чим більшість дослідників пов'язують це з хрещенням Київської Русі Володимиром Великим. Церква, як носій християнської віри, намагалася викоренити кровну помсту як пережиток язичництва, отже, для цього їй потрібна була нова альтернатива – страта. Проте не можна стверджувати, що це їй вдалося одразу, адже навіть у 996 році смертна кара застосовувалася тільки за грабіж на торгових шляхах. В Уставі Ярослава Мудрого 1016 року кровна помста взагалі була санкціонована у систему звичаєвого права, як спроба примирити старі звичаї з ранньофеодальним ладом. Кровна помста була заборонена тільки під час правління синів Ярослава Мудрого, у тому числі Всеволода Ярославича (батька Володимира Мономаха). Остаточне законодавче закріплення страти як покарання за злочини відбулося вже за часів існування Московського князівства у 1397 році у Двінській грамоті, яка повністю замінила застарілу «Руську Правду» Ярослава Мудрого [8].

На території України смертну кару застосовували у Литовський період. Вона була юридично закріплена в «Судебнику» Казимира IV Ягелончика 1468 р. та «Статуті Литовському» 1529 р. Поширена така міра покарання згідно з «правами, за якими судиться малоросійський народ» 1734 р. У козацький

період її призначали за найтяжчі злочини. Військовими артикулами Петра I смертна кара встановлювалася за 123 злочини. В Росії цариця Єлизавета Петрівна призупинила виконання цього виду покарання, але не скасувала остаточно [42, с. 32].

У середньовічній Іспанії публічна страта – автодафе («справа віри») була обставлена дуже пишно й урочисто. Ритуал автодафе включав барвистий хід, героями якого були засуджені, одягнені в спеціальні костюми (сан-беніто), розмальовані зображеннями бісів і язиками полум'я. Попереду процесії несли опудала або намальовані зображення тих засуджених, яким вдалося втекти або померти до страти. Ці «чучела» спалювали так само, як і живих людей. У Севільї для спалювання споруджували так звані «кемадеро», по чотирьох кутах якого стояли кам'яні статуї біблейських пророків – до них прив'язували засуджених. У багатьох країнах при зведенні на ешафот (повішення, обезголовлення) або перед розстрілом били барабани, глашатай урочисто зачитував список злочинів і вирок. Часто на стратах своїх політичних супротивників були присутні монархи і вищі сановники держави [9, с. 63].

Як бачимо, у той час у Королівстві Іспанія смертна кара була звичним явищем на кшталт публічної розважальної події, подивитися на яку ходили цілими сім'ями. Публічна страта вважалася звичним явищем, що не суперечила навіть нормам моралі.

У Франції за Кодексом Наполеона засудженому за батьковбивство (або за посягання на життя і особу імператора) перед стратою відрубували кисть правої руки. Це положення скасовано у 1832 р., але ще до 1958 р. Кримінальний кодекс Франції передбачав особливий ритуал страти батьковбивці: злочинець повинен був супроводитися до місця страти босоніж, у сорочці, з чорним покривалом на голові [9, с. 64].

Думається, географічна близькість цих двох країн свідчить про спільні традиції навіть у смертній карі, що особливо актуалізується в наш час у світлі імплементації незрозумілих міжнародно-правових актів.

У Росії до революції 1917 р. публічно сповіщали про виконання кожного смертного вироку. У перші роки радянської влади розстріл за вироком суду виконувався органами Наркомату юстиції, ВНК (ГПУ, ОГПУ), частіше прямо у дворі цих установ. Розстрілюваних виводили з підвалу вночі, засліплювали фарами вантажівок і відкривали по них вогонь. Шум заведених моторів заглушав постріли. Страти здійснювалися не публічно, а в підвалах спеціальних «розстрільних в'язниць». Звуконепроникні підвали цих в'язниць обладнані спеціальною доріжкою, крокуючи якою засуджений отримує кулю в потилицю й омивається автоматичним пристроєм для змивання крові [9, с. 65].

Враховуючи тривалий час перебування значної частини території України у складі Російської імперії, а також грубе порушення Російською Федерацією навіть моральних мінімальних правил з 2013 року, коментування досвіду цієї країни вважаємо неприйнятним.

У нацистській Німеччині безліч смертних вироків через повішення виконувалася в берлінській в'язниці Плотцензее. Засуджених містили в наручниках в підвалі, звідки чиновник приводив їх для страти. Приміщення, де здійснювалася смертна кара, було розділене упоперек чорною завісою, що засмикувалася при її звершенні, але іноді не приховувалася від наступного ув'язненого, який очікував своєї черги на смертну кару. Коли приводили засудженого, прокурор оголошував: «Обвинувачений! Ви засуджені Народною судовою палатою до смертної кари через повішення і зараз кат виконає свій обов'язок». При страті був присутній адвокат засудженого, який не мав права розголошувати хід екзекуції [9, с. 66].

Визнання на найвищому міжнародному рівні керівників нацистської Німеччини винуватими у злочинах проти миру та безпеки людства та незастосування до них смертної кари свідчить про додаткову актуальність нашого дослідження.

У сучасному Китаї (як і у ряді мусульманських країн Близького Сходу) досі зберігаються традиції публічних страт. За даними Amnesty International, засуджених до смерті іноді провозять на вантажівках вулицями і виставляють

для загального огляду на «масових мітингах для виголошення вироків», організовуваних для привертання уваги до ухвалених вироків. На таких мітингах, під час виступів, в яких засуджуються довершені злочини, засуджені до страти стоять з схиленою головою і плакатами, що висять на грудях. Після страти на стінах розклеюються плакати з вказівкою імен засуджених і пред'явлених ним звинувачень; жирний червоний знак на плакаті означає, що смертний вирок приведений у виконання. Нерідко людям дозволяють бути присутнім і при самій процедурі страти, що діє на натовп вельми збудливо, і приводить до різних ексцесів [9, с. 62-69].

Враховуючи і нині застосовуваний такий вид покарання, досвід цієї країни буде аналізуватися й далі.

Таким чином, можна зробити висновок, що цей історичний екскурс показав нам, ще один аспект – смертна кара в різних країнах виконувалась по-різному, в одних країнах смертна кара була публічною, пишною та урочистою, а в інших же навпаки покарання було закритим або взагалі було державною таємницею, як наприклад в Росії за часів правління Сталіна.

1.3. Причини та правові наслідки скасування страти в Україні

Після проголошення незалежності у 1991 р. Україна прагне побудувати незалежну правову державу європейського зразка. Це означає, що законодавство держави має відповідати міжнародним стандартам. Для цього приймається ціла низка законів та інших нормативно-правових актів, що містять у собі процеси гуманізації.

Зазначених перетворень стосується кримінальне та кримінально-виконавче законодавство України. Законодавець прагне привести умови відбування покарань засудженими, застосування елементів прогресивної системи відбування покарань до останніх відповідно до досвіду розвинених країн Європи, а також, щоб вирок судів мали більш гуманний характер, стосовно призначеного покарання [10, с. 141].

Як відомо, у законодавстві кожної сучасної країни значне місце посідає кримінальне право. Люди завжди скоювали та будуть скоювати кримінальні правопорушення різного характеру, тому будь-якій країні виникала та виникає потреба передбачити певні кримінально-правові заходи за їх скоєння. На сучасному етапі розвитку законодавства таким наслідком стало покарання. ККУ передбачає за найтяжчі правопорушення покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Якщо проаналізувати законотворчий шлях, що пройшла українська держава в правовому регулюванні цього питання, то Законом України від 17 червня 1992 р. було скасовано такий вид покарання як смертна кара. Однією з причин прийняття такого рішення стало бажання стати членом Ради Європи, де однією із обов'язкових умов передбачалася відмова від смертної кари. Тому в Україні до вступу в цю міжнародну організацію спочатку з 1995 року на виконання смертних вироків почав діяти мораторій. Проте через декілька місяців смертні вирoki знову продовжували виконувати, дійшовши висновку, що рішення про мораторій прийнято без дотримання належної процедури [11].

Після прийняття 28 червня 1996 р. Конституція України визначила людину, її життя та здоров'я, недоторканість та безпеку найвищою соціальною цінністю держави, що визначає спрямованість її діяльності у всіх сферах суспільного життя [12]. Врешті-решт мораторій на виконання смертних вироків почав діяти у 1997 році, і з того часу в Україні нікого ніколи не страчували. У цьому контексті рішенням Конституційного Суду України №11-рп/99 від 29 грудня 1999 р. визнано, що смертна кара суперечить Основному Закону України тобто Конституції. Надалі Україна 28 листопада 2002 року ратифікувала Протокол №13 Європейської конвенції про захист прав людини, яким забороняється застосування смертної кари за будь-яких обставин. Згідно з цим положенням застосування смертної кари в Україні стало неможливим. Тому ст. 64 ККУ передбачає, за скоєння особливо тяжких злочинів покарання у вигляді довічного позбавлення волі [13, с. 251].

Для того, щоб не зробити помилку у вирішенні такого важливого питання, як поновлення смертної кари за такі особливо тяжкі злочини, як умисне вбивство: двох чи більше осіб; заручників; вчинене на замовлення; вчинене з особливою жорстокістю; малолітньої дитини або жінки, що перебуває в стані вагітності; особою, раніше засудженою за такий злочин; а також терористичний акт (ст. 258 ККУ), який призвів до загибелі людей, – було б доцільно провести Всеукраїнський референдум та запитати суспільство про доцільність відновлення смертної кари, тобто криміналізації окремих частин ст. 115 та ст. 258 ККУ. Це значною мірою сприяло б зняттю напруги в суспільстві та відповідало національним інтересам України у боротьбі з особливо тяжкими злочинами [10, с. 48]. В Кримінально-виконавчому кодексі України, прийнятого 11 липня 2003 року, йдеться про те, що засуджені до довічного позбавлення волі має можливість після фактичного відбуття не менше 20 років покарання подати клопотання до Президента України про помилування. У разі помилування визначене засудженому покарання замінюється позбавленням волі на певний строк, але не менше 25 років. Таким чином на думку багатьох правників злочинці не відбудуть повної міри покарання, що могла б зрівнятись з позбавленням життя [13, с. 252].

Ще тоді колишній Міністр МВС Ю. Луценко та нинішній генеральний прокурор України 15 квітня 2008 року на зустрічі з журналістами заявив, що він особисто виступає за відновлення вищої міри покарання у вигляді розстрілу за особливо тяжкі злочини проти особи. Ця заява викликала хвилю громадського протесту, оскільки звучала не просто від політика, а від міністра, що реалізує державну політику в сфері охорони правопорядку. Українська Гельсінська спілка з прав людини (далі – УГСПЛ) 19 квітня 2008 року випустила відкрите звернення з приводу пропозицій повернення смертної кари, в котрому різко засудила спробу політичного маніпулювання смертною карою. Згодом, 22 квітня 2008 року, Міністр МВС додав до своєї позиції, що смертну кару необхідно відновити з відстрочкою виконання на 10 років: «Упродовж цього періоду (10 років) засуджений до страти матиме можливість оскаржити рішення

суду в усіх інстанціях, передбачених законодавством», – пояснив міністр. Не зважаючи на громадський осуд такої позиції, Міністр публічно не змінив своєї позиції, хоча й припинив робити такі заяви [14].

Потім кілька разів Верховна Рада України відхилила ініціативу КПУ відновити смертну кару за особливо тяжкі злочини. Відповідні проекти законів було скасовано в 2008, 2010 рр. У 2012 р. про повернення смертної кари знову заговорили. Моторошне вбивство Оксани Макар у Миколаєві об'єднало в питанні реанімації «розстрільної» статті КПУ і «Свободу». 10 березня у Миколаєві троє молодиків згвалтували її, намагаючись приховати сліди злочину, намагалися вбити і спалити дівчину. Потерпілій вдалося вижити, випадковий перехожий викликав «швидку». Дівчину доставили до лікарні, де з нею було проведено проведені слідчі дії, а злочинців затримано. Попри інтенсивну медичну терапію, дівчина померла 29 березня 2012 р. Тоді Геннадій Задирко, нардеп з Миколаєва, заявляв, що Україні потрібно «повернути смертну кару». У цьому питанні його підтримали комуністи і «Свобода». За відновлення розстрілів у 2015 р. виступив народний депутат, екс-командир полку «Дніпро-1» Юрій Береза. «Особисто я б підтримав такий законопроект, якщо його було би внесено. Але в двох моментах: за зраду Батьківщині і за корупцію. Якщо б за зраду Батьківщині ми б виконали кілька вироків, у нас би не було ніякої корупції» [15].

У тому ж 2015 р. депутат Сергій Каплін зареєстрував у Раді законопроект, який вводить смертну кару (шляхом розстрілу) за корупційні злочини [15].

Отже, на наш погляд, відмова України від застосування такого виду смертної кари у вітчизняному законодавстві є виправданою не тільки зі стратегічних міркувань євроінтеграції, тобто входження до Ради Європи. Процеси демократизації і гуманізації вітчизняного кримінального законодавства є незворотними.

Законодавець прагне привести у відповідність розвиненим країнам Європи умови відбування покарань засудженими, застосування елементів

прогресивної системи відбування покарань до останніх, а також, щоб вироки судів мали більш гуманний характер, стосовно призначеного покарання.

Багато хто з громадян України ставлять під сумнів справедливість законодавчого рішення щодо скасування смертної кари, оскільки її заміна на довічне позбавлення волі не відповідає тяжкості вчиненого злочину

Позбавлення людини найціннішого – життя – не може зрівнятись за наслідками з будь-яким іншим злочином. Крім того відсутність в ККУ такої міри покарання, як смертна кара, знижує запобіжну функцію покарання, а саме: уникнення вчинення нових особливо тяжких злочинів як засудженими, так й іншими особами. Разом з тим, держава не має права позбавляти життя людей.

1.4. Аргументи за і проти смертної кари

На сьогоднішній день дві третини країн світу або цілковито відмінили смертну кару або фактично більше її не застосовують. Незважаючи на декілька випадків повернення до смертної кари, їх треба розглядати на фоні чіткої світової тенденції до відміни найвищої міри покарання. Тільки у 2015 році Фіджі, Мадагаскар та Суринам раз і назавжди відмовилися від смертної кари. Буркіна-Фасо, Монголія та Південна Корея вже на шляху до цього. В Європі фактично ніде не застосовується смертна кара. А США, які історично були проти її відміни повільно змінюють свою позицію [17]. З погляду на сьогодні українське інформаційний простір підірвала новина про бажання МВС повернути смертну кару. Аргумент прибічників ініціативи досить простий: країна на цей час знаходиться в стані неоголошеної війни, тому державна зрада повинна каратися смертною карою. Дискусії на тему: чи має держава право вдаватися до смертної кари як засобу кримінального покарання своїх громадян, в пресі і суспільстві не вщухають.

Так, прихильники збереження смертної кари наводять такі аргументи:

- По-перше, страта – це захист суспільства від найнебезпечніших злочинців;
- По-друге, вона дозволяє економити державні кошти на утримання ув'язнених. Чому платники податків і, зокрема, родичі і близькі жертви, повинні забезпечувати довічне утримання злочинця?
- По-третє, смертна кара – це потужний стримуючий фактор для самих злочинців [18].

З цього приводу існують такі доводи по соціальним верствам населення, що смертну кару застосовують найчастіше до нижчих прошарків населення, а саме до бідняків, етнічних та релігійних меншин, а також людей з розумовими розладами. На наш погляд цей аргумент не є вирішальним, бо відповідальність за скоєний злочин не повинна залежати від матеріального стану чи її положення людини в суспільстві.

Противники смертної кари наводять інші аргументи:

Перше, можливість судової помилки. Ці аргументи також мають право на існування, бо дійсно судова система України дуже багато успадкувала від радянської судової системи, а саме в погоні за відсотком розкриття злочинів дуже часто під «масивне колесо судової машини» потрапляють невинні особи, доведення вини яких не було повністю законним.

Друге, смертна кара суперечить праву людини на життя. Також не безспірним є і довід, що смертна кара порушує основне право людини – право на життя. Це вкрай жорстоке, нелюдське та принизливе покарання, але це покарання застосовується до людей, які вже відібрали чимсь життя та посягли на право на життя інших людей, а часто багатьох.

Третє, економічна сторона (стратити дешевше, ніж утримувати) – аморальна. Оскільки немає нічого важливішого за життя людини [19].

Про неприпустимість страти писав ще Чезаре Беккарія в XVIII столітті. Великобританія поставила експеримент десь в 70-і роки: смертну кару скасували на п'ять років – і вели облік злочинів. Кількість не збільшилася, і

Великобританія скасувала смертну кару. Не може держава боротися проти вбивств вбивствами [20].

Відомий соціолог та письменник Ернеест Ван ден Гааг писав у своїй статті «На захист смертної кари: практичний і моральний аналіз», що «смертної кари бояться найбільше від усіх покарань, бо вона: а) не просто необоротна, як і більшість інших покарань, а остаточна; б) прискорює подію, що на відміну від болю, нужди та ушкоджень, унікальна в кожному житті і про неї ще ніхто не повідомляв [21].

Водночас, у суспільстві існують доволі розповсюджені інші аргументи за повернення смертної кари в Україні, зокрема: 1) засуджені до довічного позбавлення волі зізнаються, що безперечно, смертна кара стримувала б від жахливих злочинів; 2) психологами доведено, що людина через кілька років ув'язнення (10 р. і більше) втрачає здатність тверезо оцінювати ситуацію і стає «овочем»; 3) сьогодні Україна витрачає на утримання ув'язнених чималі кошти, які відраховуються з податків громадян, у тому числі й тих, чиї близькі та рідні стали жертвами довічно засуджених. Отже, окрім зазнаних страждань та матеріальних збитків вони ще й змушені утримувати вбивцю близької людини» [22, с. 53].

Повернення смертної кари можливо, хіба якщо буде державний переворот й інша влада, яка повністю відмовиться від євроінтеграційної риторики, згодна буде піти з Ради Європи. Наявність смертної кари не має впливу на злочинців, кількість убивств не змінюється. Чи нещодавно звільнився Максим Дмитренко, який відсидів вісім років замість «пологівського маніяка» за злочин, якого не скоював. І таких людей в Україні чимало. А якби була смертна кара, цю помилку було б неможливо виправити [24].

У світі кількість країн, які відмовляються від смертної кари постійно збільшується. На сьогоднішній день це 102 держави, серед них і Україна, яка на законодавчому рівні повністю відмовилася від смертної кари [24].

Як приклад «проти» наведемо наступний. Безпрецедентний крок федеральної влади щодо перегляду старих кримінальних справ виявив не

менше 27 смертних вироків, заснованих на помилкових рішеннях судових експертів Федерального Бюро Розслідувань (далі – ФБР). Зокрема, деякі з них пов’язані з неточними лабораторними даними. Поки точно не відомо, чи всі випадки дійсно були помилковими, перегляд цих справ продовжиться. Влада запросила результати лабораторних досліджень та інші докази, на яких ґрунтувалися судові рішення. Настільки серйозна перевірка може стати черговим аргументом у дебатах про смертну кару. Багато супротивників вищої міри покарання давно пророкують, що вбивство невинного поставить питання про мораторій ребром. Однак якщо ДНК-тести все ж доведуть, що всі 27 вироків були винесені справедливо, це зіграє на руку прихильникам вищої міри покарання, оскільки доведе, що система працює. Проте представники ФБР заявили, що мають намір виявити проблеми навіть у тих випадках, коли підсудний вже був страчений. Лабораторія ФБР досліджувала понад 21 тис. випадків, з них в цілому 120 визнані потенційно проблемними. Перевірки проводяться спільно з департаментом юстиції разом з консультантами Innocence Project та Національної асоціації кримінальних адвокатів. З’ясувалося, що погано налагоджена система дослідження волосся могла «вказувати» на людей, які не вчиняли злочини, причому у владі роками знали про цю проблему, але не вживали жодних заходів і не попереджали адвокатів. Ще з 1970-х років лабораторія ФБР у своїх звітах підкреслювала, що збіг не може бути використано як доказ, проте декілька агентів використовували результати експертиз у якості безперечних підтверджень причетності підсудних до злочинів [23, с. 263-264].

Таким чином, можна зробити висновок, що думка двох полярних позицій за і проти смертної кари є неоднозначною та досить дискусійною. Разом з тим вважаємо, що назріла нагальна необхідність заборони такого виду покарання у всіх країнах світу, які позиціонують себе цивілізованими з проголошенням людини найвищою соціальною цінністю в державі.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

2.1. Перебіг скасування смертної кари в законодавстві України

Питання смертної кари в Україні протягом тривалого часу розглядалось у працях таких вчених як В.Я. Андреева, Н.Х. Ахметшина, М.І. Бажанова, В.І. Гладкого, С.І. Дементьева, В.Є. Квашиса, О.Ф. Кістяківського, В.Я Тація, С.Я Уліцького, М.П. Чубинського та багато інших. Разом з тим, останні законодавчі ініціативи у цій сфері на достатньому рівні ще не досліджені. Смертна кара на землях України з'явилась досить давно. Ще у Кодексі українського права 1743 р. існувало зазначене покарання. Смертна кара поділялась на просту та кваліфіковану. До простих видів належала смертна кара шляхом відсічення голови і повішення, причому останній вид вважався більш ганебним. Повішення застосовували до звичайних злочинців, які походили здебільшого з нижчих верств, до шпигунів, за викрадення людини і продаж у неволю нехристиянинові. У КК УРСР 1922 р. смертна кара передбачалась 28 статтями (що склало 7,6 % загальної їх кількості). А в КК 1926 р. із доповненнями, внесеними у 1932 р., вона встановлювалася вже за 42 види злочинів. У період з 1971 р. по 1991 р. в СРСР смертну кару призначено 2394 засудженим, із них за: 1) особливо тяжкі злочини проти держави – 60 особам; 2) бандитизм – 31 особі; 3) крадіжки в особливо значних розмірах – 13 особам; 4) зґвалтування (з наступним вбивством жертви) – 22 особам; 5) умисне вбивство з обтяжуючими обставинами – 2228 особам; 6) хабарництво – 4 особам [25, с. 92-93].

Станом на 1991 рік продовжував діяти 30-ти річний кримінальний кодекс, який передбачав можливість засудження до смертної кари за декількома статтями. І хоча з проголошенням Незалежності майже всі положення про страту були вилученні, проте практика смертних вироків продовжувалася. Так за всі роки незалежності з 1991-1999 в Україні було виконано 612 страт.

Законом України від 17 червня 1992 року було скасовано смертну кару тільки за окремі категорії злочинів [8].

Як ми можемо побачити, протягом значного періоду в Україні смертна кара застосовувалася за широкий спектр злочинів і була досить політизована.

Минуло вже понад 20-ть років з того моменту, коли у кримінальному законодавстві України зникло таке поняття, як «смертна кара». Попри доволі значний строк, що минув, дотепер на практиці залишається невирішеним коло проблем, пов'язаних зі зворотною дією кримінального закону відносно осіб, свого часу засуджених до смертної кари, а також тим, кому покарання у виді довічного позбавлення волі було призначено одразу ж після запровадження такого виду покарання. З метою чіткого окреслення наявних прогалин, слід нагадати процедуру, за якою в Україні відбувалося скасування виняткової міри покарання – смертної кари та уведення покарання у вигляді довічного позбавлення волі [26].

Перші спроби конституційно-судового переслідування виняткової міри покарання – смертної кари в Україні були прийняті ще в грудні 1997 року. Тоді дві групи народних депутатів України (по 46 осіб кожна) протягом одного місяця звернулись до Конституційного Суду з поданнями визнати неконституційним застосування смертної кари як виняткової міри покарання. Суд, пославшись на формальні мотиви, відмовився розглядати обидва конституційні подання. Черговий «замах» на смертну кару українські парламентарії вчинили вже в лютому 1999 року, коли подання до Конституційного Суду України направила ще одна група, до складу якої ввійшли представники всіх основних фракцій Верховної Ради України (51 особа). Клопотання було те саме – розглянути питання про неконституційність положень КК, які передбачають можливість застосування смертної кари. На цей раз назустріч народним депутатам пішов і Конституційний Суд: нове подання було направлено на розгляд в іншу колегію суду, було призначено нового суддю-доповідача. Нова колегія суду відкрила провадження по цій справі декілька місяців пізніше (10 червня 1999 року). Розгляд справи на пленарному

засіданні суду продовжувався з деякими перервами понад три місяці. Рішення суду було прийняте 29 грудня 1999 року. Згідно з цим рішенням, положення статті 24 Загальної частини і положення санкцій статей Особливої частини ККУ, які передбачали смертну кару як вид покарання, були визнані такими, що не відповідають Конституції (неконституційними) з усіма юридичними наслідками, що випливають звідси [27, с. 206].

Конституційний Суд України дійшов висновку, що смертна кара як вид покарання суперечить статті 28 Конституції України, відповідно до якої ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [28].

Положення ККУ про смертну кару, що визнані неконституційними, втратили чинність з дня ухвалення відповідного рішення, тобто, з 29.12.1999 р., про що прямо зазначається у п. 2 рішення. У результаті, максимальним покаранням, яке передбачалось КК України (1960 р.), стало позбавлення волі строком до 15-ти років [26].

Отже, перебіг смертної кари відбувся протягом значного часу, перш за все це було зумовлено тим, що положення про смертну кару не відповідало конституційності та іншим міжнародним правовим актам, а також щоб досягти мети стати більш демократичним та цивілізованим суспільством. Під час перебігу смертної кари, держава ще не могла остаточно ввести мораторій на смертну кару, для цього повинні були бути певні підстави та причини. Проте вступ до Ради Європи зумовив найважливішу причину для відмови від такого виду покарання.

Врешті-решт Україна відмовилась від смертної кари остаточно саме з прийняттям Конституції України у 1996, та визнала дане покарання таким, що не відповідає положенню найвищого нормативно-правового акту. Проте зараз не вщухають дискусії щодо саме повернення смертної кари, хоч і не на гласному та законодавчому рівні. Вважаємо їх політично заангажованими та безпідставними.

2.2. Положення смертної кари в системі покарань іноземних держав

Якщо казати про положення смертної кари в системі законодавства іноземних держав, то саме «лідером», серед усіх зарубіжних країн за кількістю смертних вироків на сьогодні вважається **Китай**. Китай є світовим лідером за кількістю страчених ув'язнених. Вирок засудженого приводиться у виконання через розстріл або введення смертельної ін'єкції. Тут смертний вирок можна отримати за такі злочини як зберігання наркотиків, стан алкогольного сп'яніння в аварії, де загинули люди та ін. Влада Китаю, попри доволі часте винесення цього покарання, прагне зменшити кількість страт. Так, з 2006 року вища міра покарання повинна бути затверджена Верховним народним судом КНР. З 2011 року смертну кару скасували за економічні злочини. Також звільнили від цього виду покарання людей, старших 75 років, підлітків та вагітних жінок. Щоправда, останніх можуть змусити зробити аборт. Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом Китаю, публічні страти заборонені. Однак численні відео в мережі доводять протилежне. Схоже, в Китаї з профілактичною ціллю таки проводять привселюдні страти [29]. Нещодавно у рамках боротьби з корупцією Верховний народний суд і Верховна народна прокуратура спільно ухвалили нове рішення. Згідно з новим правилом, смертна кара буде застосовуватися до чиновників, які отримали хабар на суму від 3 млн юанів, а це близько 463 тисяч доларів [29].

В США смертна кара призначається за вчинення злочинів класу А. Але в США має місце різноманітний підхід до застосування такого виду покарання на федеральному рівні і в окремих штатах, що обумовлено самою системою законодавства країни. Сама смертна кара визнається покаранням як на федеральному рівні, так і в більшості штатів, хоча в деяких штатах, наприклад в Пуерто – Ріко і на Вірджинських островах смертну кару скасовано. Відповідно до законів федерації смертна кара може застосовуватися по 28 складам злочинів. Всього американські юристи налічують до 70 складів злочинів, за вчинення яких може бути призначено даний вид покарання. При цьому всі

норми, що передбачають смертну кару, допускають її заміну довічним позбавленням волі або позбавленням волі на тривалий строк (20, 30, 60, а іноді і більше 100 років). Приводом для такої заміни може бути не лише пом'якшуючі обставини, але й умови, що відносяться до доказування фактичних обставин справи або до порядку винесення вироку. Слід зауважити, що покарання у виді смертної кари є безальтернативним за державну зраду у 12 штатах. За завідомо помилковий доніс або неправдиві свідчення під присягою при яких по відношенню до невинуватого винесено смертний вирок – в 5 штатах. За вчинення діянь, що потягли за собою аварію потягу та загибель людей – в 3 штатах. Як показує статистика – близько 40 % осіб, засуджених до смертної кари в США, становлять афроамериканці [30, с. 163].

Серед європейських держав, що скасували смертну кару повністю, слід окремо виділити Францію, Англію, Швейцарію.

У Франції аж до XIX ст. смертна кара застосовувалася «в широких розмірах». Спроби її скасування під час Великої французької революції не призвели до успіху. Кримінальний кодекс 1810 р. (який діяв аж до 1992 р.) передбачав призначення смертної кари за велику кількість злочинів: від вбивства до руйнування дров'яних складів. Остання страта у Франції відбулася в 1977 р. До моменту скасування страти в 1981 р. сім осіб чекали на виконання вироку [31].

Щодо такої країни як **Великобританія**, то такий вид покарання формально може бути призначено за вчинення трьох злочинів, а саме: 1) за зраду суверену або державі; 2) за піратство з насильством; 3) за підпал королівських (державних) кораблів, портів, складів. Однак, смертна кара не може бути застосована до осіб молодших за 18 років і до вагітних жінок. За вчинення особою молодшою за 18 років перелічених злочинів особа підлягає тюремному заточенню на невизначений строк (доти поки її Величності буде завгодно), в другому випадку – смертна кара замінюється довічним позбавленням волі. До 1970 року в Англії застосовували смертну кару за вчинення вбивства, але після поетапного скорочення застосування такого

покарання, смертну кару було скасовано. На даний час покарання у виді смертної кари в Англії не застосовується тривалий час взагалі [32, с. 110].

В Японії смертна кара передбачена за декілька видів злочинів, однак фактично смертні вироки виносяться лише за тяжкі вбивства та виконуються вкрай рідко (не більше ніж два – три у рік). Смертна кара призначається за вчинення 13 кримінальних складів злочинів. Посягання на державу як правове благо; посягання на суспільство (підпал житла, дії, що викликали залізничну катастрофу зі смертельними наслідками, отруєння водопровідної води зі смертельними наслідками для людей); посягання на особистість (вбивство, розбійний напад зі зґвалтуванням або що потягнув за собою смерть). Після розпорядження Міністра юстиції смертний вирок повинен бути виконаним протягом 5 днів [32].

Малайзія має основне джерело кримінального права – це Кримінальний кодекс, що базується на принципах та нормах англійського права. Однак також існують багато кримінальних законів, що характеризуються крайньою суворістю. «Закон про внутрішню безпеку» передбачає смертну кару як обов'язкове покарання за незаконне заволодіння вогнепальною зброєю, бойовим спорядженням та вибуховими речовинами. Законом про небезпечні наркотичні речовини передбачено смертну кару як єдине покарання за незаконну торгівлю наркотиками, а також за ввезення в країну 15 грамів героїну або морфію, 200 грамів анаші або 1000 грамів опіуму [33].

Також, у 2016 Президент **Туреччини** Реджеп Тайп Ердоган заявив, що необхідно заново ввести такий вид покарання як смертна кара. Про це глава Туреччини заявив на одній із своїх останніх не менш емоційних та агресивних промов, ніж раніше, перед десятками тисяч турків на мітингу в Стамбулі, що був присвячений до торішньої невдалої спроби державного перевороту. В Туреччині до скасування страти в 2002 році існувало тільки повішення, причому ця міра покарання перестала діяти відразу після заборони [34].

Проте на сьогодні не вщухають дискусії стосовної єдиної країни Європи, яка не скасувала смертну кару на законодавчому рівні, це **Білорусь**. Білорусь є

єдиною із держав в Європі і колишнього СРСР, де продовжують страчувати людей. Офіційних даних про кількість смертних вироків приведених до виконання немає, однак за оцінками Amnesty International, з часу здобуття Білорусією незалежності в 1991 році в цій державі стратили приблизно не менше 400 людей [35].

Таким чином, можна сказати що майже всі країни на законодавчому рівні скасували смертну кару, в основному за те, що це суперечить певним нормативно-правовим актам, де зазначено, що право на життя в демократичному суспільстві – це найвища соціальна цінність. Проте деякі країни застосовують її по цей день, але знаходяться на шляху повного скасування такого виду покарання в своїй країні.

На сучасному етапі система кримінальних покарань нашої держави перебуває на шляху вдосконалення. Після скасування смертної кари, на заміну їй прийшов такий вид покарання як довічне позбавлення волі. В країні часто виникає питання: «Як покарати злочинця за скоєний найтяжчий злочин, коли немає доцільного та адекватного покарання, такого яке є альтернативним смертній карі»? Проблема полягає в тому, що досі тривають дискусії про те, чи є покарання у виді довічного позбавлення волі достатньою альтернативою смертній карі, оскільки, попри те, що у більшості держав світу відмовилися від такого виду покарання, як смертна кара, все ж таки є низка держав, де таке покарання продовжує існувати.

ККУ 1960 р. встановлював довічне позбавлення волі за 5 загальнокримінальних злочинів, пов'язаних, як правило, з умисним посяганням на життя особи, і за 18 військових злочинів, вчинюваних у воєнний час або у бойовій обстановці, чи пов'язаних з умисним убивством. Постає дилема: чи можна обмежитися довічним позбавленням волі, чи спробувати ввести заново смертну кару як покарання за вчинення особливо тяжких злочинів. На думку науковців XIX-XX століття, смертна кара не тільки не забезпечує громадську безпеку та не запобігає злочинам, але також має певні негативні сторони, які відсутні у інших видів кримінальних покарань.

Зокрема, вчений О.Ф. Кістяківський вважає, що основним недоліком смертної кари є те, що вона не може виправити особу злочинця та порушує невід'ємне право на життя, а також не виконує покладену на покарання превентивну функцію повною мірою [37, с. 207-215].

Проте відновлення смертної кари, як найтяжчого виду покарання, в Україні є неможливим, оскільки в Рішенні Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року зазначено, що позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням безумовного права людини на життя, що не відповідає Конституції України, тому і було відхилено законопроект, за яким ККУ доповнювався статтею, яка передбачала смертну кару як вид покарання за тяжкі й особливо тяжкі злочини [39, с. 287-288].

«У Вінницькій області від відбування покарання було звільнено першого «довічника». Виявилось що його хвороба перешкоджає подальшому відбуванню покарання у вигляді довічного позбавлення волі. На ньому було декілька вбитих. Три з них співробітники поліції. Мовиться саме про відомого лідера злочинного угруповання Олександра Каверзіна, якого було засуджено до довічного позбавлення волі ще у 2002 році за вбивство сімох осіб», – пояснив Сергій Старенький [40].

Думається, в країні треба реформувати органи досудового розслідування та кримінального судочинства задля справедливого проведення якісного, неупередженого досудового розслідування та справедливого й законного судового розгляду з метою виключення випадковостей та помилок, які в такому випадку є неприпустимими у винесенні вироку. Навіть в США питання про смертну кару завжди супроводжується вибірковістю такого виду покарання.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що насамперед виявляється у вдосконаленні теоретичних положень кримінального права щодо розуміння сутності покарання у вигляді смертної кари та формулювання певних законодавчих пропозицій. Найважливіші висновки такі.

1. Аналіз права на життя людини як складової демократичної та цивілізованої держави дозволив вести мову про те, що право на життя – це безумовна складова цивілізованого суспільства, у зв'язку із чим запропоновано можливий варіант заміни смертної кари іншим видом покарання з позицій міжнародного права шляхом ратифікації «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» тими країнами, де такий вид покарання ще застосовується.

2. Аргументовано положення щодо необхідності вдосконалення органів досудового розслідування та кримінального судочинства задля проведення якісного, неупередженого досудового розслідування та справедливого й законного судового розгляду з метою виключення випадковостей та помилок, які в такому випадку є неприпустимими.

3. Ознайомлення з інститутом смертної кари та аналіз історико-правових аспектів цього виду покарання дозволив вести мову про те, що смертна кара в різних країнах виконувалась по-різному, в одних країнах смертна кара була публічною, пишною та урочистою, а в інших же навпаки покарання було закритим або взагалі було державною таємницею, як наприклад в СРСР за часів правління Сталіна. У зв'язку із цим зроблено висновок про правильне рішення вітчизняного законодавця щодо спочатку заборони смертної кари Україні, а потім її відсутності в ККУ 2001 року.

4. Вивчено причини та наслідки, що передували скасуванню смертної кари в Україні. Констатовано, що аргументів «за» та «проти» насамперед дуже багато, і тому вирішити чи є це доцільним або ні, дуже важко. З кожним роком

статистика противників та прибічників рішуче змінюється. Проте на піку загострення соціально-економічних проблем в країні питання смертної кари постає все частіше, які все більше підтримують думку про те, що потрібно заново ввести смертну кару як найтяжчий вид покарання для злочинців, які скоїли злочини у певних сферах. У зв'язку із цим ще раз наголошено про необхідність закріплення на законодавчому рівні заборони на спроби вирішення гострих соціально-економічних проблем в державі засобами кримінальної репресії.

5. Визначено основні аргументи «за» і «проти» смертної кари, а також зроблено аналіз аргументів «за» і «проти» смертної кари громадських, політичних та інших діячів. Зроблено однозначний висновок про необхідність заборони такого виду покарання у всіх країнах світу, які позиціонують себе цивілізованими з проголошенням людини найвищою соціальною цінністю в державі.

6. Встановлено особливості перебігу смертної кари у законодавстві України – положення про такий вид покарання не відповідає Конституції України та іншим міжнародним правовим актам. Саме вступ до Ради Європи зумовив найважливішу причину для відмови від застосування смертної кари в Україні, а тому всі твердження про її повернення до ККУ є безпідставними та виключними піарними виступами окремих політичних діячів.

7. Огляд положень про смертну кару в системі іноземних держав дозволив вести мову про те, що майже всі країни на законодавчому рівні скасували смертну кару, в основному за те, що це суперечить певним нормативно-правовим актам, де зазначено що право на життя в демократичному суспільстві – це найвища соціальна цінність. Проте деякі країни застосовують її по цей день, але знаходяться на шляху повного скасування такого виду покарання в своїй країні.

8. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення правозастосовної практики тих країн, де смертна кара поки що застосовується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Якушев В. Нам потрібна смертна кара [Електронний ресурс]. URL: <http://gazeta.lviv.ua/2013/02/22/nam-potrnbna-smertna-kara/>.
2. Бабаджанов И.Х. Жизнь и смерть человека как институционально-правовые категории (теоретико-аксиологический и частно-правовой анализ): дис. доктора юрид. наук: 12.00.01; 12.00.03. Душанбе, 2014. 369 с.
3. Кожан В. Окремі аспекти реалізації права на життя. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2015. № 6. С. 5-11.
4. Людина як суб'єкт і об'єкт соціальних відносин: навч.-метод. матеріали / В.А. Гошовська, Л.І. Ільчук; уклад. Ю.В. Стрілецька. К.: НАДУ, 2013. 80 с.
5. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. №1. С. 49-59.
6. Діденко Л.В. Інститут смертної кари в Україні (міжнародно-правовий та історико-соціальний аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. Одеса, 2001. 22 с.
7. Михальська Н.М. Проблема смертної кари як інституту вивчення на міжнародній арені. *Хмельницький інститут соціальних технологій «Україна»*. 2010. №2. С. 201-204.
8. Пономаренко К. 17 років без смертної кари в Україні [Електронний ресурс] URL: <http://ridna.ua/2017/02/17-rokiv-bez-smertnoji-kary-v-ukrajini/>.
9. Карпенко М.І., Бандурович А.В. Смертна кара: бути чи не бути? *Юридична наука*. 2013. №5. С. 62-69.
10. Тимошенко Ю.П., Кревсун О.М. Особливості відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі засудженими: недосконалість правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 6-2. Том 3. 2014. № 6. С. 141-144.

11. Матеріали VII міжвузівської студентської наукової конференції «Кримінальне право, криминологія та кримінальний процес: історія, тенденції, проблеми», 18 грудня 2012 р., м. Дніпропетровськ. Д.: Д ВНЗ «Національний гірничий університет», 2012. 166 с.

12. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print>.

13. Бурлачук Л.В., Омельчук Л.В. Перспективи запровадження смертної кари в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №6. С. 250-253.

14. Комплексне дослідження стану прав людини в Україні (річні звіти) Права людини в Україні – 2008. Узагальнена доповідь правозахисних організацій. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://khp.org/en/index.php?id=1245853992>.

15. Страта: За що в Україні розстрілювали 20 років тому і чому перестали це робити. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: 112.ua. – 2016. –<https://ua.112.ua/statji/strata-za-shcho-v-ukraini-rozstriliuvaly-20-rokiv-tomu-i-chomu-perestaly-tse-robyty-356063.html>.

16. Грек Б.М., Грек Г.Б. Значення суспільної небезпечності злочину для криміналізації та декриміналізації окремих діянь. *Адвокат*. 2013. № 2. С. 45-48.

17. Смертна кара: 10 запитань щодо вищої міри покарання [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://amnesty.org.ua/nws/smertna-kara-10-zapitan-shhodo-vishhoi-miri-pokarannya/>.

18. Смертна кара в Україні: «За» і «Проти» щодо вищої міри покарання [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://fakty.ictv.ua/ua/ukraine/20170313-smertna-kara-v-ukrayini-za-i-proty/>.

19. Відкрите звернення з приводу пропозицій повернення кари смертю в Україну. Сайт УГСПЛ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1208587531>.

20. Дело Оксаны Макар: что произошло в действительности и каким может быть финал [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://ru.tsn.ua/ukrayina/delo-oksany-makar-chto-proizoshlo-v-deystvitelnosti-i-kakim-mozhet-byt-final>.

21. Кравчук М.І. Проблеми конституційності смертної кари. Морально-правові аспекти її застосування [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: http://www.rusnauka.com/15_EISN_2016/Pravo/8_211576.doc.htm.

22. Костюк С. Смертна кара. *Віче*. 2010. №10. С. 52-53.

23. Шаблистий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ: Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

24. Смертну кару в Україні вважають недоцільною навіть її прихильники [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/46522>.

25. Шаблистий В.В., Каторкін Р.А. чи має право на існування в Україні покарання у вигляді смертної кари. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип 20. Ч. 1 Том 4. С. 92-95.

26. Яковець І. Чи має зворотню дію закон щодо засуджених до смертної кари? [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://ukrprison.org.ua/expert/1244038568>.

27. Мартиненко П.Ф. Україна і смертна кара: європейський вибір. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2003. Вип. 9. С. 204-219.

28. Анастасія Сукач. У яких країнах досі застосовують смертну кару: вражаючі факти [Електронний ресурс]. 24 Канал. 2017. Режим доступу до ресурсу:

https://24tv.ua/smertna_kara_krayini_v_yakih_dosi_je_smertna_kara_fakti_n873344

29. Китай визначив розмір хабара, за який передбачено смертну кару [Електронний ресурс]. Режим доступу https://24tv.ua/kitay_viznachiv_rozmir_habara_za_yakiy_peredbacheno_smertnu_karu_n678065.

30. Крылова Н.Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Изд. 2-е, перераб. и доп. Учебное пособие. М.: Изд. «Зерцало», 1998. 208 с.

31. Гороховська О.В. Смертна кара як вид покарання в країнах Європи: законодавче оформлення та практика застосування. *Право та державне управління*. 2011. №1. С. 109-112.

32. Исмаилов Б.И. Отмена смертной казни как основа тенденции гуманизации наказаний. Цифровая библиотека Украины [Електронний ресурс]. Режим доступу elibrary.org.ua/politics/ua_readme.php.

33. Малайзія. [Електронний ресурс]. Режим доступу basha.lv/?wp=386&lg=1.

34. Дарья Козлова. Президент Туреччини знову заговорив про смертну кару [Електронний ресурс] Replyua. Режим доступу до ресурсу: <http://replyua.net/europa-news/70159-prezident-turechchini-znovu-zagovoriv-pro-smertnu-karu.html>.

35. Інформація із сайту правозахисного Центру Вясна (Білорусь) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://spring96.org/>.

36. Доповідь Amnesty International «Припинення страт в Європі: до скасування смертної кари в Білорусі», 2009 [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://hr-activists.net/news/b-lorus-ostannya-vropeiska-kra-nayaka-ne-skasuvala-smertnu-karu>.

37. Бурда С.Я. Покарання у виді довічного позбавлення волі за КК України як альтернатива смертної кари. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 4. С. 207-215.

38. Кримінальний Кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print>.

39. Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі: Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих

учених (м. Чернігів, 19-20 квітня 2012 р.): тези доповідей: в 2-х т. Т. 2. Гуманітарні науки. Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2012. 538 с.

40. Уперше в Україні з в'язниці вийшов засуджений до довічного ув'язнення: він вбив 7 людей [Електронний ресурс] 24 Канал. 2017. Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/vpershe_v_ukrayini_z_vyaznitsi_viyshov_zasudzheniy_do_dovichnogo_o_uvyaznennya_vin_vbiv_7_lyudey_n887356.

41. Указ Президента України Про положення про порядок здійснення помилування від 21.06.2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>.

42. Гривняк Л.Ю. Вища міра покарання: історико-правове дослідження: монографія. К.: Атіка, 2011. 164 с.